

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА МИРОСЛАВА СТЕЛЬМАХОВИЧА У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ (до 80-річчя від дня народження Мирослава Стельмаховича)

У статті на основі наукових праць М. Стельмаховича проаналізовано сутність та зміст народної педагогіки. Адже педагог у своїх працях звертався до побуту, культури народу та традицій виховання. В основі його принципів та ідеалів лежать народні педагогічні погляди. Визначено необхідність використання ідей народної педагогіки у формуванні професійної культури майбутніх магістрів початкової освіти у ВНЗ. Охарактеризовані особливості використання надбань етнопедогогіки в організації навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Розглядаються провідні форми навчання та виховання сучасної молоді засобами етнопедогогіки.

Ключові слова: етнопедогогіка, народна педагогіка, краєзнавство, національна освіта, родинне виховання, магістри початкової освіти.

О. Цюняк. Педагогическая наследие Мирослава Стельмаховича в формировании профессиональной культуры будущих магистров начального образования (к 80-летию со дня рождения Мирослава Стельмаховича). В статье на основе научных трудов М. Стельмаховича проанализированы сущность и содержание народной педагогической. Ведь педагог в своих трудах обращался к быту, культуре народа и традиций воспитания. В основе его принципов и идеалов лежат народные педагогические взгляды. Определена необходимость использования идей народной педагогической в формировании профессиональной культуры будущих магистров начального образования в вузе. Охарактеризованы особенности использования достигнутой этнопедогогической в организации учебно-воспитательного процесса в высших учебных заведениях. Рассматриваются ведущие формы обучения и воспитания современной молодежи средствами этнопедогогической.

Ключевые слова: этнопедогогика, народная педагогика, краеведение, национальное образование, семейное воспитание, магистры начального образования.

O. Tsiuniak. Pedagogical heritage Myroslava Stelmahovycha in the forming of Future masters of primary education (on the 80th anniversary of the birth of Miroslav Stelmahovycha). On the basis of scientific papers M.H.Stelmahovycha analyzed the nature and content of folk pedagogy. After the teacher in his work appealed to the life and culture of the people and traditions of training. At the core of its principles and ideals are popular pedagogical views. The necessity of using the ideas of folk pedagogy in forming of future masters of elementary education in high school. The features use ethnopedagogy achievements in the educational process in higher education. We consider the main forms of training and education of today's youth means ethnopedagogy.

Keywords: ethnopedagogics, popular education, local history, national education, family education, masters of elementary education.

Мета: дослідити педагогічну спадщину корифея народної педагогіки М. Стельмаховича та її вплив на формування професійної культури майбутніх педагогів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Загальноновизнаною є думка про педагогічну обдарованість українського народу. Вона підтверджується на яскравому прикладі педагогічної спадщини Мирослава Стельмаховича. Відтак 25 червня 2014 року виповнюється 80 років від дня народження видатного педагога, дослідника української етнопедогогіки і традиційного родинного виховання, академіка Академії педагогічних наук України.

Сьогодні без праць корифея народної педагогіки ми не мислимо сучасної системи національної освіти і виховання, адже вчений у цю справу вклав і свою душу, і серце, підкреслюючи, що українська національна школа має бути не лише новим типом національного закладу, але передусім новим типом мислення. Педагог усвідомлював, що мета сучасної школи – рости здорову, висо-

коосвічену, творчу особистість, яка була б носієм національних цінностей, загальнолюдських наукових, філософських, релігійних надбань. Необхідно зазначити, що праці Мирослава Гнатівича – це ціла енциклопедія виховання, ціль якого полягає у тому, "щоб навчити кожного бути Людиною", підготувати молоде покоління до самостійного життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що упродовж віків український народ визначив систему знань, ідей, принципів, традицій, засобів, які завжди продуктивно використовувались у формуванні загальнолюдських та національно-культурних цінностей особистості. Ідея народності є провідною у педагогічному світогляді Мирослава Стельмаховича. Саме різні аспекти його педагогічної спадщини стали предметом вивчення українських науковців: О. Сухомлинської, І. Вовкובой, Л. Калуської, Н. Слюсаренко, В. Федяєвої та інших.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що М. Стельмахович – особистість колоритна й непересічна. Учитель, директор школи, декан, учений-академік, сподвижник наукової педагогічної школи Прикарпаття, патріот свого краю. Крім того, за довгі роки педагогічної діяльності він зробив вагомий внесок у розвиток української національної освіти. Нам імпонують думки Олексія Губка: "Він щасливо володів усіма чеснотами й хистами, які творять яскравий талант педагога. У нього був потужний інтелект, що генерував нові ідеї легко і рясно. Були велика ерудиція й культура. Чиста душа й чуле серце. Це був прекрасний ритор і добрий стиліст. Був одержимо працюючим. Був добрим і доброзичливим. Мав людську чарівність, що полонила серця. Був справді плоть від плоті сином свого народу, що діячеві в царині народної педагогіки необхідно подвійно" [1, 23]. Саме йому випала доля творити теорію, згідно з якою педагогічна наука незалежної України має ґрунтуватися на здобутках, духовних цінностях народної педагогічної мудрості. Це крок до усвідомлення глибинних національних коренів педагогіки як науки, як мистецтва плекання са-

моїдентичності, етнічної соціалізації особистості.

Сьогодні ні в кого не виникають сумніви стосовно того, що навчання і виховання є глибоко національними за своєю метою та змістом, відображають традиції й національну психологію кожного народу. Їхня самотність позначена особливостями світосприйняття, самоусвідомлення, моральних цінностей і норм, які не можуть не впливати на процеси навчання, виховання та розвитку особистості.

Майбутнє кожної нації залежить, насамперед, від молоді. На нашу думку, сьогодні університети є справжніми осередками духовності й культури. У них формується еліта нації і держави, розвивається її інтелектуальний потенціал, узгалянюється досвід матеріальної і духовної діяльності людства, затверджується система життєвих цінностей та ідеалів. Адаже формування творчого, ініціативного, самокритичного фахівця може бути здійснено лише тоді, коли він уже в роки навчання буде ознайомлений не лише з новітніми технологіями освіти, а й використанням надбань народної педагогіки у майбутній професійній діяльності.

Здійснивши науковий аналіз усних і письмових джерел, М. Стельмахович довів, що народна педагогіка репрезентує цілісну виховну систему, якій притаманна своя термінологія, відображено світогляд народу, його погляди на формування особистості. "З усією відповідальністю заявляю, – стверджував Мирослав Гнатюк, – що педагогіка творить народ, а ми, науковці, вчителі, тільки її досліджуємо, даємо теоретичне та наукове тлумачення, обґрунтування" [3, 6]. Тут на гадку спадають слова М. Рильського:

*Прислухайтесь, як океан стіває –
Народ говорить. І любов, і гнів
У отому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;
У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина*
[2, 430].

Для того щоби підвищити професійну культуру педагога, підняти рівень його інтелекту, навчити переосмислювати сучасні процеси, допомогти в саморозвитку, самовдосконаленні та самореалізації, потрібно продуктивно й результативно підвищувати рівень професійної культури майбутніх магістрів початкової освіти у ВНЗ шляхом вивчення досвіду минулих поколінь. Адаже актуальним є вислів "Без минулого, немає майбутнього". Дійсно, у кожному слові нашого народу криється глибинна мудрість. І добрий педагог ніколи не обминє увагою влучного прислів'я чи приказки, повчальної легенди тощо.

Сьогодні чітко усвідомлюється, що

освіта і культура, розвиваючись у взаємодії, забезпечують творчий взаємозв'язок моральних, художніх, інтелектуальних якостей особистості, необхідних майбутньому фахівцю. В умовах відродження духовності народу, його культурних традицій вищий навчальний заклад має стати потужним засобом творення виховної традиції, яка передбачає поєднання споконвічних поглядів на предмет виховання, що склалися протягом існування людського суспільства, і сучасних підходів, які диктує соціально-економічний устрій життя, нові суспільні норми і вимоги.

Згідно з народною педагогікою професія педагога посідає в суспільстві особливе місце і є "матір'ю" усіх інших професій ("Усі професії починаються від учителя", "Покликання вчителя прекрасне – дбати, щоб іскра знань не гасла", "Професія вчителя доти буде, доки живуть люди", "Щоб учителем стати, треба шире серце мати", "Немає кращої дороги, як іти у педагогіку", "Праця вчителя велика і почесна" [5, 223–225]).

Коли йде мова про те, що педагогічні працівники мають стати основною рушійною силою національного відродження, для вчителів, студентів, науковців М. Стельмахович дав багато цінних настанов у наукових статтях, підручниках, монографіях. А їх понад три сотні. За його переконанням, педагогів слід залучати до скарбниці народної педагогіки. Як твердив видатний академік, "народна педагогіка – це багатотомний усний підручник навчання і виховання, який зберігається в пам'яті народу. Постійно ним використовується, систематично збагачується й удосконалюється" [3, 13].

Високо оцінюючи суспільне призначення педагога, Мирослав Стельмахович одночасно вказує і на його велику відповідальність перед суспільством. Тому до особи вчителя, його ділових і моральних якостей він висуває високі вимоги. Педагог, на його думку, обов'язково повинен мати покликання, талант від Бога; вважав нестерпною наявність випадкових людей на освітянській ниві. Кожна людина, за його словами, має нахил до певної діяльності, лише його потрібно вчасно помітити й розвивати далі. "Справжній вчитель повинен мати широку загальну і педагогічну освіту, глибокі знання в галузі того предмета, який викладає" [4, 50].

З морального погляду, стверджує Мирослав Гнатюк, педагог має бути зразком доброчесності, своєю поведінкою і характером повинен викликати повагу, любов і довіру. Він не може обмежуватися вузькопрофесійною діяльністю.

Сказане дає підставу стверджувати, що

майбутнім магістрам початкової освіти у ВНЗ необхідно показати, що український народ проповідує шанобливе ставлення до педагога, що від діда і прадіда передається у народі здорова моральна естафета поваги до нього. "Шануй учителя, як родителя" – повчав народна дидактика. М. Стельмахович нагадував про необхідність наголосити майбутнім педагогам, що вчительська праця "найскладніша, але водночас і найблагородніша, бо вчитель творить найбільше чудо на землі – Людину. Тому й педагогічну місію учителя називають у народі "святою" ("Священна праця вчителя щоденна", "Учитель, як мати, прагне все краще дітям дати", "Учитель, як батько й мати, вчить честь шанувати"). Педагога називають сіячем зерна добірного. А "добірне зерно" – це міцні знання і ясний розум, чисте сумління і благородство, міцний дух і неспокійне серце, світлі помисли і працьовиті руки ("Учитель, як сіяч добірного насіння, вчить підростаюче покоління", "Учитель народний, бо труд його благородний") [7, 210].

"Дивлячись у минуле, – зніміть капелюхи. Дивлячись у майбутнє, – засукайте рукави", таким епіграфом починає Мирослав Гнатюк одну із своїх статей, присвячених вихованню особистості. Зміст цього філософського афоризму передає авторське ставлення до реального світу, життя. Педагог висловлює міркування щодо виховання цілеспрямованої, працьовитої і творчої людини, бо тільки "засукавши рукави", можна будувати майбутнє, створювати неповторні матеріальні чи духовні цінності.

Важливого значення дослідник надавав використанню краєзнавчого матеріалу при викладанні будь-якого предмета. Проте, розширюючи знання студентів про багатства народної педагогіки, необхідно навчати їх застосовувати знання на практиці, збирати народну педагогічну мудрість. Для цього пропонував при підготовці майбутніх педагогів:

- давати студентам завдання виписувати з фольклорних збірок прислів'я, приказки про педагога і його працю;
- залучати майбутніх освітян до вивчення нового досвіду виховання дітей на основі народних традицій;
- основну увагу звертати на стан і розвиток народної педагогіки, використання її видатними педагогами.

І сьогодні використання таких форм роботи є досить ефективним. Адаже в майбутніх магістрів початкової освіти формується уявлення про свою професійну діяльність, її значення у розвитку суспільства і держави загалом.

Учений звертає увагу на те, що майбутні педагоги не розуміють виховного значення фольклору, традицій, обрядів.

Така обмеженість породжує у студентів пасивність, порушення в організації виховного процесу ряду принципів – народності, зв'язку з життям, культуровідповідності.

На нашу думку, значення краєзнавства у формуванні професійної культури майбутніх магістрів початкової освіти полягає в тому, щоб залучати їх до всебічного вивчення своєї місцевості, установлення зв'язків між глобальними, національними та регіональними аспектами в дослідженні сучасних проблем екології й охорони навколишнього природного середовища. Нагромадження краєзнавчого матеріалу сприяє інтенсифікації творчо-краєзнавчої роботи; вихованню поваги до самотульної творчої спадщини видатних педагогів-земляків; зміцненню професійної компетентності майбутніх учителів через залучення їх до науково-навчально-дослідницької діяльності.

Відомий педагог зробив значний внесок у розробку теорії клубної роботи студентів, яка входить у державну систему вищої освіти України. Він вважав, що її головне завдання – "пробудження й поглиблення інтересу студентів до різних галузей знань і видів діяльності, до пізнання себе й України, виявлення і розвиток її талантів і здібностей, стимулювання їхньої винахідливості, підприємливості й ініціативи, надання допомоги в професійному вдосконаленні, організація розумного дозвілля й відпочинку" [6, 84–96]. Сказане дає підставу стверджувати, що саме участь у формах клубної роботи дозволяє підготуватися до наукових конференцій та конкурсів, сприяє залученню майбутніх магістрів початкової освіти до педагогічного пошуку, розвитку педагогічного мислення.

Найважливішим фактором формування професійної культури педагогів Мирослав Гнатович вважав рідну мову. Він її сприймав як джерело національного духу та культури. Адже спілкування рідною мовою як під час лекцій, семінарських занять, так і після них формує справжню людську гідність, високі моральні якості. Учений називав рідну мову "материнською". Для нього мова – це найбільше духовне багатство кожного народу, чисте, життєдайне джерело, до якого треба припадати вустами й черпати духовні сили.

Виходячи із засад народної педагогіки, важливим чинником дослідник вважав знання історії українського народу, його звичаїв і традицій, які кожне наступне покоління повинно вивчати й досконало опанувати. На думку педагога, знання історії України й рідного краю містять великі виховні можливості і сприяють

формуванню національної свідомості й самосвідомості, розвитку духовності зростаючого покоління. При цьому доречно наголосити, що молодь слід якнайактивніше привчати дотримуватись обрядів та звичаїв свого народу.

М. Стельмахович нагадував, що в основі української народної педагогіки лежить євдемонізм – прагнення зробити молодь щасливою. Тому ніколи не слід залишати поза увагою родинне виховання. Він любив повторювати слова І. Котляревського:

*Де згода в сімействі,
Де мир і тишина,
Щасливі там люди,
Блаженна сторона.*

Необхідно пам'ятати про те, що традиції народної педагогіки наділені високим одухотворенням. Саме тому впродовж віків живуть та передаються від покоління до покоління такі людські якості, як любов до рідної землі, краю, повага до батьків, рідної мови, історії, відчуття приналежності до свого народу. І завдання педагога – передати ці духовні надбання сучасній молоді. Адже значення народних традицій полягає не тільки в тому, що вони захищають національну самотульність нашого народу, а й орієнтують людину на сьогоднішній день.

Ми повністю поділяємо думку М. Стельмаховича, що "настав той час, коли необхідно якнайрішучіше повертатися до української родинної етнопедагогіки в Україні, до відродження традиційного статусу української родини з її неперушим авторитетом, подружньою вірністю, любов'ю до дітей і відданістю святому обов'язку їх виховання, повагою до батьків і материнським покликанням жінки, підняти роль чоловіка – дружини, батька – матері в створенні та захисті домашнього вогнища, забезпечуючи на їх взірцевому прикладі моральну підготовку молоді до подружнього життя, тобто відновити та зміцнити те вічне, на чому тримається людство, що ніколи не старіє" [5, 11].

Без перебільшення можна сказати, що Стельмаховичу М. Г. були притаманні європейська глибокодумність, український патріотизм, енергетика державотворення. Його праці відзначаються національною ідейністю, українознавчою енциклопедичністю. У багатьох його творах вказано на те, що дуже важливо не тільки сприймати цінності інших культур, а й берегти, досліджувати й примножувати знання про свій рідний край, свою державу. На наше переконання, весь навчально-виховний процес у ВНЗ повинен мати на меті формування в майбутніх педагогів наукового світогляду, національної свідомості, поваги до тра-

дицій та ідеалів свого народу, професійної культури загалом.

Висновки. Таким чином, використання творчої спадщини Мирослава Стельмаховича допоможе вивести свідомість кожної молодої людини на рівень системи ідей, поглядів, переконань, якими живе незалежна українська держава, на основі пріоритету загальнолюдських цінностей українського народу, створення умов для задоволення потреб духовного і культурного саморозвитку студентів, і, як наслідок, формування цілісної полікультурної особистості – громадянина України.

Можна з упевненістю сказати, що творча особистість М. Стельмаховича – це яскраве свідчення талановитості українського народу, а його педагогічна спадщина є яскравою сторінкою українського історико-педагогічного літопису.

Вірю, що ім'я Мирослава Стельмаховича не буде нами забуте, а мудре слово Вченого-педагога, Народного Учителя завжди надихатиме освітян на добрі справи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проблеми української народної педагогіки в творчій спадщині Мирослава Стельмаховича // Проблеми української народної педагогіки. Теорія і практика [текст] : зб. наук. ст. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 5–50.
2. Рильський М. Твори: у 2 т. / М. Рильський. – Т. 1. – 430 с.
3. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / Мирослав Гнатович Стельмахович. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 22.
4. Стельмахович М. Г. Використання народної педагогіки в професійній підготовці майбутнього педагога / Мирослав Гнатович Стельмахович // Поч. школа. – 1990. – № 10. – С. 49–52.
5. Стельмахович М. Українська родина педагогіка / Мирослав Гнатович Стельмахович. – К. – 1996. – С. 223–225.
6. Стельмахович М. Сучасні проблеми національного виховання студентської молоді / Мирослав Гнатович Стельмахович // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К., 1997. – Вип. 7. – С. 84–96.
7. Стельмахович М. Українська народна педагогіка / Мирослав Гнатович Стельмахович. – К. – 1997. – С. 232 с.
8. Ступарик Б. Мирослав Стельмахович – вчений, організатор науки / Богдан Ступарик // Школи - національне виховання молоді (вибрані статті) : [текст] / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 260–266.

Стаття надійшла 20.05.2014 р.